

LÄNSSTYRELSEN Älvsborgs län

Miljö och planenheten

Handläggare, direktval

Hans Alexandersson

0521-27 01 93

Beslut

Datum

1996-06-17

Diarienummer

231-5122-96

80-207

Enligt sändlista

Beslut om bildandet av - naturreservatet Tunhems ekhagar

Beslut:

Det område som avgränsas av den streckprickade linjen på bifogad karta (bilaga 2) bör särskilt skyddas på grund av sin betydelse för kännedomen om landets natur, sin skönhet och eftersom området är av väsentlig betydelse för allmänhetens friluftsliv.

Värdena skall tryggas genom att:

- värdefulla, hävdberoende naturmiljöer såsom ängs- och hagmarker vårdas aktivt;
- kulturhistoriskt värdefulla miljöer skyddas och vårdas;
- lövskogen och äldre solitärlovträd skyddas och vårdas;
- landskapsbilden bevaras genom öppethållande av åkermarken och naturbetesmarken

MED STÖD AV 7§ NATURVÅRDSLAGEN FÖRKLARAR LÄNSSTYRELSEN DET PÅ BIFOGADE KARTA (BILAGA 2) AVGRÄNSADE OMRÅDET FÖR NATURRESERVAT.

Naturreservatets namn skall vara Tunhems ekhagar.

Ändamålet med naturreservatet skall vara att, skydda ett naturskönt kulturlandskap som i allt väsentligt har bevarats i sina huvuddrag från slutet av 1700-talet och som har stort värde för den vetenskapliga kulturella naturvården och för kulturmiljövården.

Syftet är att bevara och utveckla en hög artrikedom och arttäthet som är kännetecknande för solöppna naturliga fodermarker och dess solitärträd samt i lövskogarna. Vidare bevara och vårda kulturvärdena som fasta fornlämningar och andra kulturspår och trygga den långa kontinuiteten i hävden av ett ålderdomligt kulturlandskap.

Postadress

Länsstyrelsen i Älvsborgs län
Miljö och planenheten
462 82 Vänersborg

Besöksadress

Drottninggatan 2

Telefon

0521-27 00 00

Fax

0521-27 01 96
0521-27 02 17

Postgiro

3 51 85-8

För att trygga ändamålet med naturreservatet förordnar länsstyrelsen med stöd av 8-10 §§ naturvårdslagen (NVL) och 9-10 §§ naturvårdsförordningen att följande föreskrifter och bestämmelser om naturvårdsförvaltningen skall gälla.

A. Föreskrifter med stöd av 8 § NVL angående inskränkningar i markägares och annan sakägares rätt att nyttja fastighet inom naturreservatet.

Förutom föreskrifter och förbud enligt andra gällande författningar är det i naturreservatet förbjudet att

1. uppföra byggnad; (se även föreskrift 17)
2. anlägga väg;
3. bedriva någon form av täktverksamhet (täkt av berg, sten, grus, sand, lera, matjord, torv eller andra material) kommersiellt eller för husbehov;
4. anordna upplag annat än tillfälligt sådant;
5. borra, spränga, gräva, schakta, utfylla, tippa, muddra, dämna, eller valla in;
6. tillföra kemiskt bekämpningsmedel eller konstgödsel på naturliga fodermarker;
7. tillföra slam, naturgödsel eller kalk på naturliga fodermarker;
8. plöja eller utföra annan mekanisk markbearbetning eller ta bort block och stenar i naturliga fodermarker;
9. borttaga stenmurar eller hägnadsrester av sten;
10. slutavverka, gallra, så eller plantera skog;
11. odla energigrödor, energiskog eller julgranar;
12. plantera in för trakten främmande växt- eller djurart;
13. avverka och upparbeta grova lövträd med en omkrets större än 150 cm 1,3 m över marken döda eller levande;
14. uppföra mast, antenn eller liknande fast anordning;
15. dika.

Åtgärder som anges i den till detta beslut hörande skötselplanen får utföras av naturvårdsförvaltaren eller den som naturvårdsförvaltaren utser eller brukaren av marken utan hinder av föreskrifterna A 4, A10 och A13.

Ovanstående föreskrifter A 1, 4, 5, och 12 gäller ej för hembygdsgårdens tomtplats (skötselområde 6.3). Föreskrifterna A 4, 5 och 12 gäller ej för prästgårdens tomtplats (skötselområde 6.2).

Föreskriften A13 gäller inte för träd som utgör en säkerhetsrisk för allmän väg, byggnader, tomter, tomtplatser eller liknande. Avverkning skall dock föregås av samråd med naturvårdsförvaltaren.

3

Föreskriften A14 gäller ej normal TV-antenn eller liknande.

Föreskriften A5 skall ej utgöra hinder för skötsel eller arbetsföretag som behövs för vården av fasta fornlämningar eller normalt underhåll av allmänna och enskilda vägar eller andra befintliga vägar, befintliga vattenbrunnar samt luft- eller markledningar inom området.

Föreskriften A15 gäller inte för normalt underhåll och skötsel av allmänna vägen 1047.

Vidare är det förbjudet att utan länsstyrelsens tillstånd

16. dra fram ny mark- eller luftledning;
17. uppföra byggnad inom skötselområde 6.3.

B. Föreskrifter med stöd av 9 § NVL om skyldighet att tåla visst intrång.

Markägare och innehavare av särskild rätt till mark inom reservatet förpliktas tåla att nedan angivna åtgärder vidtas för att tillgodose ändamålet med reservatet, nämligen:

1. stängsling för bete på naturbetesmark;
2. betesdrift där skötselplanen så anger om markägaren själv inte håller betesdjur på marken;
3. slåtter, avverkning, röjning och gallring av områden enligt skötselplanen;
4. utförande och underhåll av anläggningar och anordningar för allmänhetens friluftsliv, såsom informationstavlor, spångade stigar och parkeringsplats enligt skötselplanen;
5. utmärkning och upplysning om naturreservatet.

C. Föreskrifter enligt 10 § NVL om vad allmänheten har att iaktta inom reservatet.

Utöver föreskrifter och förbud enligt andra författningar är det förbjudet att

1. Gräva upp växter, insamla lavar eller mossor, bryta kvistar eller på annat sätt skada vegetationen;
2. samla in vedlevande insekter;
3. tälta, uppföra vindskydd eller ställa upp husvagn;
4. framföra eller parkera fordon på naturlig fodermark;

Bestämmelserna enligt punkterna C1 och C2 skall ej gälla för sådana vetenskapliga undersökningar som behövs för dokumentation och uppföljning av naturreservatets naturvärden enligt beslut av länsstyrelsen.

4

D. Föreskrifter m. m. enligt 9 § naturvårdsförordningen om naturvårdsförvaltningen.

1. Syftet med vården och förvaltningen är:
 - att tillse och värna om områdets natur så att dess natur- och kulturvärden samt att rekreativa värden kan bestå.
 - att trygga hävden av värdefull kulturmark och kulturhistoriskt intressanta miljöer samt skapa förutsättningar för utveckling av artrikedomen och arttätheten i de naturliga fodermarkerna samt i lövskogarna.
2. naturvårdsförvaltare skall tills vidare vara länsstyrelsen;
3. naturvårdsförvaltaren skall fortlöpande samråda med markägare och brukare samt med väghållare för allmänna och enskilda vägar inom reservatet;
4. naturreservatet skall förvaltas och skötas i enlighet med av länsstyrelsen fastställd skötselplan.

LÄNSSTYRELSEN FASTSTÄLLER HÄRMED BIFOGADE SKÖTSELPLAN, BILAGA 7.

Fastställelsen omfattar inte den ekonomiska utredningen. Skötselplanens övergripande målsättningar och riktlinjer gäller utan begränsning i tiden. I övrigt bör en översyn och ev. revidering av planen ske med ca 10 års mellanrum eller när uppföljningen och utvärderingen av skötseln så påkallar detta.

5. naturreservatet skall genom naturvårdsförvaltarens försorg utmärkas enligt svensk standard (SIS021522) och statens naturvårdsverks anvisningar.
6. skötselåtgärderna skall fortlöpande dokumenteras av brukaren respektive naturvårdsförvaltaren

I särskilda fall kan länsstyrelsen med stöd av 12 § NVL medge undantag från reservatsbestämmelserna.

Enligt 37 och 38 §§ NVL gäller bland annat att den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot föreskrift som meddelats enligt 8 och 10 §§ naturvårds

lagen kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader och förpliktigas ersätta kostnad som föranleds av gärningen.

Har någon vidtagit åtgärd i strid mot meddelad föreskrift, kan länsstyrelsen enligt 39 § naturvårdslagen vid vite förelägga honom om att rätta vad olovligen skett. Länsstyrelsen har vidare möjlighet att hos kronofogdemyndigheten få handräckning för att åstadkomma rättelse.

Beskrivning av området

Benämning: Tunhems ekhagar

Kommun: Vänersborg

Socken: Västra Tunhem

Kartor: Topografiska: 8C Lidköping SV
Ekonomiska: Vargön 8C 30 skala 1:20 000
8C3a, 8C4a skala 1:10 000

Gräns: Se beslutskarta, bilaga 2 där gränsen är den kraftigt punktstreckade linjen.

Fastigheter och ägare: Tunhem 1:1, Tunhems kyrkliga samfällighet genom Egendomsnämnden Skara stift, Box 173, 532 23 SKARA

Areal: 74 hektar varav 26 ha lövskog, 6 ha gran-ungskog, 20,5 ha naturbetesmarker, 0,5 ha äng, 15,5 ha åker och 3 ha trädgård och tomt samt 2,5 ha övrig mark inkl. vägar.

Naturförhållanden

TUNHEM, 3 quart ifrån Trollhättan,.. Detta Tunhem låg som ett jordiskt Paradis på södvästra sidan af Hunnebärg, där Hunnebärg gjorde en wik. Prästgården, som war den wakraste ibland alla jag sedt, låg här inwid roten af Hunnebärg på et högländt fält, som på norra och östra sidorna betäcktes af sjelwa Hunnebärgs wäggas, hwilke woro klädde med Ek, nedan ifrån alt upåt. I söder war en stor Ekskog. På wästra sidan war äfwen en Ekskog; men som landet här hade en afsättning, kunde skogen ej synas ofwan fältet, utan öppnade en prospect åt den mycket widlyftiga slätt, som war täkt med åkrar och ängar. Linné 1746.

I allt väsentligt är denna beskrivning av Carl von Linné gjord för 250 år sedan fortfarande giltig. Prästgården ligger vackert i landskapet mot en fond av ekskog utmed Hunnebergs sluttning. På den kalkrika alunskiffer och sandsten som vid Tunhems prästgård löper ut i en 500 - 1000 m bred avsats skapar förutsättningar för ett lummigt kulturlandskap med få motsvarigheter i regionen.

Det finns en mängd fornlämningar från järnåldern och framåt som vittnar om ett långvarigt och kontinuerligt nyttjande av odlingsmarken vid Tunhem. En stor naturbetesmark med månghundraåriga solitärekar ger särskild karaktär åt landskapet. Gammelekarna i den solöppna hagmarken hyser ett stort antal sällsynta och hotade skalbaggsarter bl. a. läderbagge (*Osmoderma eremita*) och *Gnorimus variabilis* samt en mycket artrik flora med flera rödlistade arter av trädlevande lavar. Blandlövskogarna av ask, ek, klibbal och grov hassel, som inramar området i väster och söder, innehåller en lång rad krävande växter t. ex. stor häxört och storrams. I ett välutvecklat alkärr växer vattenstäkra och blågrönt mannagräs. I rasbrantsskogen bakom prästgården växer bl.a. murgröna, trolldruva och myskmadra och i vårtid blommar rikligt med blåsippa. Skogen hyser också en ovanligt rik svampflora med många rödlistade arter t. ex. orangebrun spindelskivling och lundnopping. I naturbetesmarkens ogödslade

delar förekommer slåttergubbe, backsmörblomma m. fl. hävdgynnade arter. Även här är svampfloran intressant med flera arter vaxskivlingar.

6

Tillgänglighet

Området går att nå från flera håll med bil. Från rv 44 tar man av vid trafikplatsen Hullsjön mot Vargön och följer skyltning mot Hunneberg. Från norr tar man av vid Forstena gård mot Västra Tunhems kyrka. Från Hunneberg når man området via vägen genom Prästeklev.

Planering

I länets naturvårdsprogram har området till angivits ha mycket högt naturvärde, klass 1. Området ingår i ett större område av riksintresse för naturvård N24, kulturmiljövården K17 och friluftslivet F4. I översiktsplanen för Vänersborgs kommun 1991-03-28 är området angivet som natur- och kulturhistoriskt värdefull miljö där områdets karaktär skall bevaras.

I naturvårdsplan för Vänersborgs kommun anges området ha mycket höga naturvärden (klass 1).

I Naturvårdsverkets förslag till nationell bevarandeplan för odlingslandskap i Sverige har Tunhems ekhagar medtagits som ett objekt bland ytterligare 25 st från länet. I sammanställning över värdefulla odlingslandskap i länet (Länsstyrelsen rapport 1994:5) har området erhållit högsta bevarandeklass.

I länsammansättningen över värdefulla lövskogar i länet (Länsstyrelsen rapport 1994:1) har lövskogarna erhållit högsta resp. näst högsta naturvärdesklass.

Förekomsten av rödlistade arter (hotade sällsynta sårbara och hänsynskrävande arter) är stor. Fåglar 3 arter, skalbaggar 15, kärlväxter 2, lavar 17 och svampar 12 arter.

Tunhemsområdet har föreslagits ingå tillsammans med Halle- och Hunnebergs branter i EU's nätverk av skyddade områden, Natura 2000. Nätverket är tänkt att skydda viktiga livsmiljöer inom gemenskapen som ett bidrag till bevarandet av den biologiska mångfalden.

Kommunens översiktsplan understryker områdets kulturhistoriska värden. Vikten av stor hänsyn till landskapets karaktär och bebyggelsetradition rekommenderas. Den långsiktiga markanvändningen anges som jordbruk resp. övrig mark.

Ärendets beredning

Frågan om skydd för odlingslandskapet vid Västra Tunhems prästgård har väckts av länsstyrelsen med anledning av att områdets naturvärden och förekomst av rödlistade arter blivit klarlagda med bl. a. förekomst av arter och biotoper upptagna i EU's habitatdirektiv (92/43/EEG). Behovet av ett långsiktigt skydd är därmed angeläget. Som en särskild markering av områdets stora natur- och kulturhistoriska värde avsätts området till 250-årsminnet av Linnés Västgötaresa 1746.

Områdets behov av skydd och vård

Tunhems området har höga natur- och kulturvärden ur bl. a. följande aspekter.

Botanik: Drygt 40 sällsynta och hotade kärlväxter i länet har sina växtplatser inom områdets betesmarker och lövskogar. Svampfloran är rik med ett stort antal sällsynta och rödlistade arter knutna till ädellövskogarna och betesmarken. På naturbetesmarkens gammelekar finns också en ovanligt rik lavflora med sällsynta och rödlistade arter. Bland dessa träd kan man finna länets allra äldsta ekar.

Entomologi: Till områdets ihåliga gammelekar finns flera sällsynta och rödlistade skalbaggsarter knutna vilket gör området till ett av Sveriges och Europas intressantaste hagmarksområden med gammelekar. Fjärilsfaunan i rasbrantens ekskogar är intressant och hyser flera arter som har sin nordgräns vid Hunneberg.

Ornitologi: Fågelfaunan i lövskogarna är artrik med karaktärsarter som skogsduva, nötväcka, grönsångare, härmsångare, stjärtmes, nötkråka och stenknäck.

Kulturrehistoria: Tunhemsområdet är ett av länets mest värdefulla kulturmiljöer. Fornlämningarnas storlek och antal visar på en obruten kontinuitet i odlingen och ett centrum för bygden från forntidens slut fram till 1800-talet. Prästgården, på sin nuvarande plats, är i sina äldsta delar från 1722 och har därefter undergått flera ombyggnader, de senaste under 1900-talet. Prästgårdsanläggningen är en av landets mest kompletta med 14 olika byggnader bevarade, bl. a. drängstuga, bryggghus och visthusbod. Två skilda gravfält innehåller ett stort antal fornlämningar som högar, stensättningar, två domarringar och flera reststenar. Tillsammans utgör eklandskapet, bebyggelsen och fornlämningarna en väl bevarad helhet med få motsvarigheter i länet.

Rekreation: Hembygdsföreningens anläggningar och de omgivande gravfälten, ädellövskogarna, ekhagarna, Hunnebergs sluttningar och miljön kring kyrkan uppvisar en lång rad sevärdheter, intressant kultur- och naturhistoria med många minnesmärken och floralokaler med anknytning till Linnés Västgötare

sa. Det finns goda möjligheter att för en större allmänhet visa upp ett sammanhängande område med kultur- och naturhistoriska minnesmärken.

Förutsättningarna för att områdets värden för natur- och kulturminnesvård skall bestå är främst att lövskogsområdena bevaras med utvecklandet av grova träd, och att naturbetesmarkerna bibehålls öppna och välhåvdade så att floran kan bevaras och utvecklas, samt att gammelekarna och andra grova solitärträd skyddas och att kulturmiljöerna vårdas så att de ges en framträdande plats i landskapet.

Rationellt skogsbruk, granplantering, energiskogsodling, avverkning av lövträdsolitärer, dragning av vägar och kraftledningar, ny bebyggelse, gödsling av naturbetesmarken är exempel på åtgärder som kan påverka natur- och kulturvärden negativt.

Länsstyrelsens bedömning

Enligt länsstyrelsens mening är de höga naturvärdena på Västra Tunhems prästgård av sådan karaktär att området utgör ett allmänt intresse för naturvärden i länet. Länsstyrelsen gör bedömningen att områdets naturvärden bäst kan ges ett långsiktigt skydd och utveckling genom bevarande som naturreservat. Härigenom tillgodoses naturresurslagens bestämmelser om en från ekologisk, social och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning.

8

Naturreservatets utformning är resultatet av länsstyrelsens utredning med natur- och kulturhistoriska inventeringar och övrigt planeringsunderlag som grund. Avgränsning, bestämmelser, skötselinriktning m.m. har utformats efter kontakter med bl.a. markägaren, hembygdsförening och brukare.

Berörda remissinstanser har tillstyrkt förslaget jfr bilaga 4.

Med avvägning mellan berörda allmänna och enskilda intressen anser länsstyrelsen att naturreservatet bör bildas med den avgränsning och de bestämmelser som angivits ovan.

Länsstyrelsen bedömer att förordnandet är förenligt med en från allmän synpunkt lämplig användning av mark- och vattenresurser och med den på området gällande översiktsplanen.

./. Hur man överklagar se bilaga (formulär 2).

Beslut i ärendet har fattats av länsstyrelsens styrelse. I styrelsens beslut har deltagit landshövdingen samt ledamöterna Kjell Andersson, Anne Sophie Aronsson Lars Björkman, Bertil Borglund, Lars-Olof Johansson, Karl-Arne Larsson, Solveig Nettelbo, Leif Olsson, samt ersättarna Birgitta Jonsson, Sven Lilljebjörn, Maj Steen och Lars-Gerhard Westberg. I den slutliga handläggningen har deltagit byrådirektören Alexandersson, föredragande samt länsrådet Enander, miljövårdsdirektören Wennerblom, biträdande miljövårdsdirektören Schafferer, miljö och planenheten, lantbrukskonsulenten Siggelkow lantbruks- och veterinärenheten samt länsassessorn Josefson förvaltningsenheten.

Bengt K Å Johansson

Hans Alexandersson

Bilagor:

1. Översiktskarta
2. Beslutskarta

3. Fastighets- och markägarförteckning
4. Sammanställning av remissyttranden
5. Hur man överklagar
6. Sändlista
7. Skötselplan